

Табиатга меҳр уйғотиш сирлари

Мактабгача таълим ташкилоти тарбияланувчиларига
экологик тарбия беришда таълимнинг визуал
технологияларидан фойдаланишнинг афзалликлари

Мавлуда КУБАЕВА

Навоий давлат педагогика институтининг
«Мактабгача таълим» кафедраси
ўқитувчиси

Экологик тарбиянинг долзарблиги мамлакатимиз табиати, экотизимлари, атроф-муҳитни беқарорлик ва издан чиқиб кетган асраш, аҳолининг экологик маданиятини ошириш, ушбу ўта жиддий, ҳаётий масалаларни ҳал қилишда мактабгача таълим ташкилотларидаги экологик тарбия жараёнларини янги методикалар яратиш зарурлигини кўрсатмоқда. Шунинг учун болаларни табиатнинг қонуниятлари билан таништириш, уларнинг тўғри ўсиб-ўлғайишига, табиатда бўладиган воқеа-ҳодисаларни илмий асосда тушунишга, боланинг шаклланишида, табиатга, Она-Ватанига, табиат бойликларига бўлган меҳр-муҳаббатини оширишдаги янги методикаларини ишлаб чиқиш устувор аҳамият касб этмоқда. Аввало, болага ҳар бир тирик организм амалда яшаш ҳуқуқига эга бўлган ўз-ўзини қадрлайдиган, ноёб мавқудот сифатида қарашга ўргатиш лозим.

Мактабгача таълим ташкилотларида болаларнинг экологик тарбияси, биринчи навбатда, боланинг атроф-муҳитга, ер, сув, ўсимлик, ҳайвонот оламига оқибатли муносабатини шакллантиришга қаратилган.

Таянч сўзлар: экология, тарбия, бола, визуал, технология, кузатиш, иллюстрация, намоиш усули, метод, графика, анимация, эффект.

Аннотация / Abstract

UZ. Мактабгача таълим ташкилоти тарбияланувчиларига таълим беришда визуал технологиялардан фойдаланишнинг афзалликлари, метод ва усуллари келтириб ўтилган, жумладан, кузатиш усули, иллюстрация усули, намоиш усули (аудио, видео, матн, графика ва анимация эффектлари) ёритиб берилган.

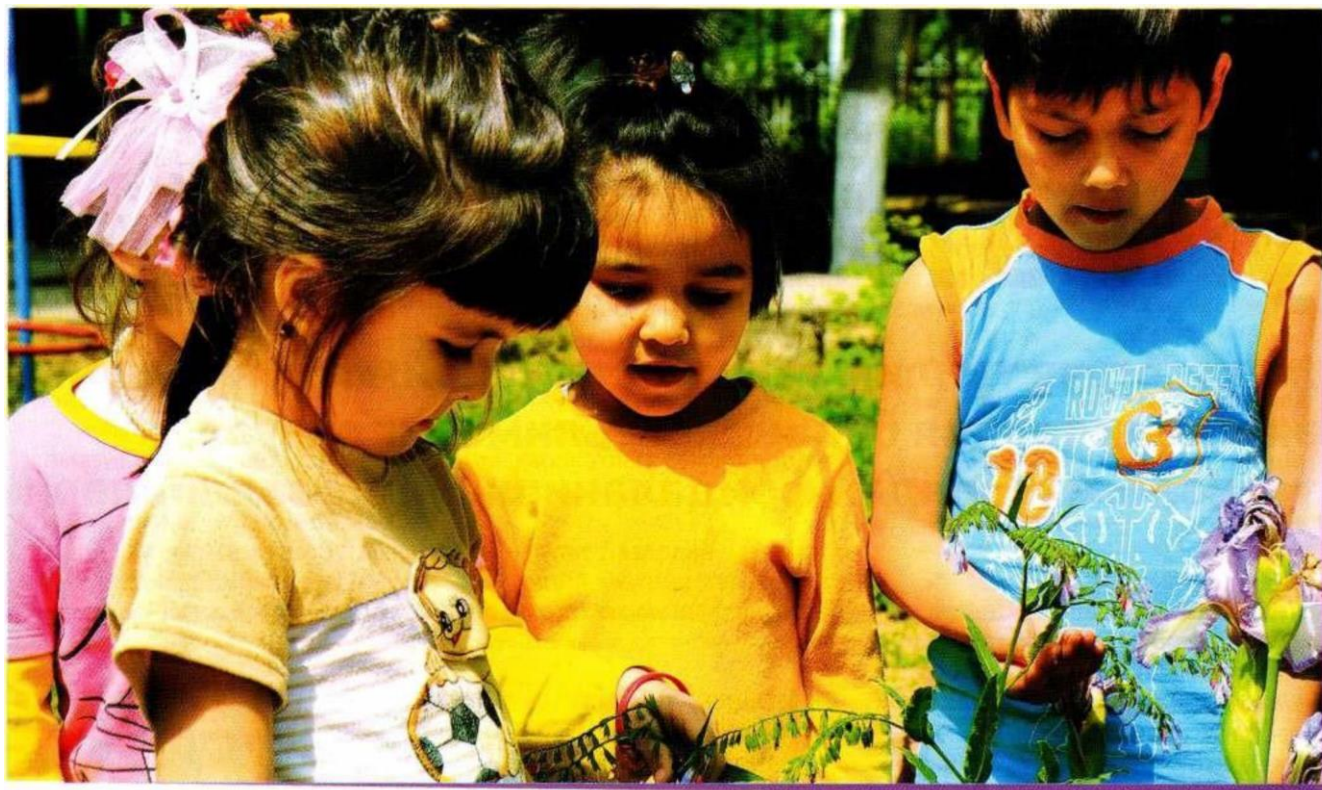
RU. Приведены преимущества, методы и приемы использования визуальных технологий в обучении воспитанников дошкольной образовательной организации, в том числе метод наблюдения, метод иллюстрации, метод демонстрации (аудио, видео, текст, графические и анимационные эффекты).

EN. The advantages, methods and techniques of using visual technologies in teaching preschoolers are described, including the method of observation, the method of illustration, the method of demonstration (audio, video, text, graphics and animation effects).

тиришга қаратилган. Болаларни табиатни севишга ва ҳимоя қилишга ўргатиш, табиий бойликлардан эҳтиёткорлик билан фойдаланиш экологик тарбиянинг асосий вазифалари ҳисобланади. Бироқ, экологик тарбияни амалга ошириш жараёнининг тизимли таҳлили, бу борадаги ислохотларни тўлиқ рўйбга чиқаришга тўсқинлик қилувчи жиддий муаммо ва камчиликлар ҳамон сақланиб қолаётганлигини кўрсатмоқда. Демак, экологик тарбияни мактабгача таълим ташкилотларидан бошлаш керак, чунки бу даврда олинган билим келажакда кучли ишончга айланиши мумкин.

Мактабгача ёшдаги болаларга экологик тарбия беришнинг турли усул ва методлари бўлиб, айниқса, болаларнинг кўриш ва тасаввурини кенгайтириш усули

бўлган визуал технологияларнинг аҳамияти каттадир. Визуал технология - бу ахборот коммуникация воситаларининг дастурий ва техникавий воситалари асосида аудио, видео, матн, графика ва анимация эффектлари асосида ўқув материалларини ўқувчиларга етказиб беришнинг муваффақиятли ҳолдаги кўри-нишидир. Ривожланган мамлакатларда ўқитишнинг бу усули, ҳозирги кунда таълим соҳаси йўналишлари бўйича татбиқ қилинмоқда. Амалиёт тажрибаларидан шу нарса маълумки, визуал технология асосида таълим жараёни самарали бўлиши исботланган. Визуал технология воситалари асосида билим беришда 30% гача вақтни тежаш мумкин бўлиб, олинган билимлар эса хотирада узоқ муддат сақланиб қолади. Агар тарбияланувчилар берилаётган мате-

риалларни кўриш (видео) асосида яхши қабул қилса, ахборотни хотирада сақлаб қолиниши 2530% га ошади. Бунга кўшимча сифатида ўқув материаллари аудио, видео ва графика кўринишда мужассамлашган ҳолда берилса, материалларни хотирада сақлаб қолиш 75% га ортади.

Фақатгина оғзаки тушунтириш- ни тинглаши керак бўлган, кейинчалик мантикий тафаккурни боғлайдиган, маълумотларнинг маъносини тушунадиган катталардан фарқли ўлароқ, болалар учун «юз марта эшитгандан кўра бир марта кўрган яхшидир» деган сўзлар болалар учун жуда мос келади. Бола ўзининг визуал-мажозий тафаккури билан, объект билан бир вақтда кўриш, эшитиш, ҳаракат қилиш ёки объектнинг ҳаракатларини баҳолаш мумкин бўлган нарсани тушунади. Шунинг учун мактабгача ёшдаги болаларни уларга мавжуд бўлган маълумот каналлариغا мурожаат қилишни ўргатиш жуда муҳим.

Визуал ўқитиш методикаси ва уларнинг техникаси вазифаси объектив дунё, жараёнлар ва ҳодисаларни табиий шакл-

да ёки турли хил тасвирлар, репродукциялар, диаграммалар ва бошқаларни ишлатиб, рамзий акс эттириш билан ўқувчиларни визуал ва ҳиссий жиҳатдан таништиришдир.

Визуал методлар тушунчасини қуйидаги учта гуруҳга бўлиш мумкин:

- кузатув,
- расмлар,
- намоишлар.

Ушбу тасниф амалий билим манбасига асосланган визуал усулларни белгилайди. Болаларни табиат билан таништириш амалиётида биз турли хил материаллардан фойдаланамиз: дидактик расмлар, бадий расмларнинг репродукциялари, фотосуратлар, видеолар, овоз ёзувлари; бунда болалар пассив педагогик таъсир объектларидан кўра фаолроқ бўладилар.

Кузатиш усули воқелик ва ҳодисаларни узоқ, мақсадга мувофиқ идрок этиш шаклида қилинган саъй-ҳаракатлар нуқтаи назаридан анча қиммат бўлган билим жараёнидир. Ушбу усул болалар ўртасида умумлаштириш учун асос бўлиб хиз-

мат қиладиган аниқ билимлар- ни шакллантириш жараёнининг зарурий элементидир.

Ҳақиқат предметлари ва ҳодисаларини идрок этиш самарадорлиги болаларда кузатувчанлик кўникмаларининг шаклланиш даражасига боғлиқ, шу сабабли эрта ёшда ушбу болани ўқитишни бошлаш, унинг кузатилаётган объектга диққатни жамлаш, энг муҳим нарсаларни белгилаш, кўрган нарсалари ҳақида фикр юритиш, сўзлар ёрдамида ўз фикрларини ифода этиш қобилиятини ошириш керак. Мактабгача таълим ташкилотларида расмлар ва тақдимотлар ёрдамида болалар табиатни, ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини, одамларнинг мавсумий ишларида нақшларни кузатишни ўрганадилар. Бу болаларнинг ақлий ривожланишига ва уларда жонли ва жонсиз табиат тўғрисида тўғри фикрларнинг пайдо бўлишига ёрдам беради. Ҳар хил техника ва иш турларидан фойдаланиш керак. Кузатиш атрофдаги олам ҳодисаларига диққатни жамлаш, уларнинг асосий элементларини белгилаш, содир бўлаётган ўзгаришларга эътибор бериш, ушбу ҳодисаларнинг

сабабини топиш ва олинган маълумотлар тўғрисида хулоса қилиш қобилияти, деб ҳам белгилаш мумкин. Бу омилларнинг барчаси биргаликда болаларда ҳаёт тўғрисида тўлиқтушунчани шакллантириш ва идрок, хотира, фикрлаш, тасаввур каби билим жараёнларини ривожлантиришда асосий рол ўйнайди.

Иллюстрация усули турли хил нарсалар ва ҳодисаларни табиий шаклда кўрсатиш учун фойдаланилади. Шунингдек, болаларни бир хил нарсалар ва ҳодисаларнинг тасвирлари билан таништириш мумкин. Ўсимликлар, ҳайвонлар, техника ёки фаннинг ҳодисалари ва объектларини ва бошқа кўп нарсаларни тасвирлаш мумкин. Иллюстрация воситаларидан бири сифатида доска ёки интерактив доскалардан кенг фойдаланилади. Улар сўзларни, жумлаларни, турли хил вазифаларни ёзиб олиш учун майдон бўлиб хизмат қилади, улар устида ҳаракатлар кетма-кетлигини тасвирлашнинг гиз мумкин. Шунингдек, хари-талар, расмлар, жадваллар, баннерлар ва бошқалар баъзи иллюстрацион воситалардан фойдаланилади.

Тасвирларни ўқитишнинг визуал усули сифатида ишлатишда сиз қуйидаги фикрларга мувофиқ, ҳаракат қилишингиз керак:

- улар болаларнинг ёшига мос келиши, меъёрида қўлланилиши ва фақат фаолиятнинг тегишли пайтида ёққар бир бола кўриб чиқиладиган иллюстрацияни тўлиқ кўришга имкон берадиган тарзда тақдим этилиши керак;
- болалар иллюстрацияларни кўрсатиш жараёнида энг

муҳимларини аниқ ажратиб кўрсатиш вазифасини бажариши керак, улар асосий элементларга тушунтиришлар ва умуман иллюстрациялар устида аниқ ўйлашлари керак;

- иллюстрация материалнинг мазмунига мос бўлиши керак. Иллюстрация орқали болаларнинг ўзларини керакли маълумотларни топиш ва аниқлашга жалб қилиш лозим.

Намойиш усули одатда қурилмалар, турли хил ускуналар, тажрибалар, фильмлар, магнитофонлар ёки компьютер дастурларини намойиш этишга асосланган. Улардан фойдаланишнинг мақсади талабалар орасида қизиқиш ёки когнитив мотивацияни шакллантириш, муаммоли вазият яратиш, шунингдек, улар учун янги бўлган маълумотлар билан таништиришдир. Масалан, компьютер ёки магнитофондан фойдаланиш. Ушбу қурилмалардан ўқув жараёнида фойдаланилганда, ифодали нутқ ва мусиқа меъёрлари намойиш этилади. Фильмлар, теледастурлар, видеофильмлар фрагментлари илм-фан, техника, маданиятнинг сўнгги ютуқлари, ноёб ҳужжатлар, архив материаллари, бадиий асарлар намойишида ўз ўрнини топади.

Визуал ўқитиш усулларида фойдаланишда бир қатор шартларга риоя қилиши:

а ишлатиладиган визуализация болалар ёшига мос келиши;

б равшанлик меъёрида ишлатилиши керак ва у фақат тегишли дақиқада кўрсатилиши;

С кузатиш вақтида барча болаларга намойиш этиладиган объектни аниқ кўрадиган қилиб ташкил қилиниши;

Д иллюстрацияларни намойиш қилишда асосийлари, муҳимларини аниқ таъкидлаши;

е ҳодисаларни намойиш қилиш пайтида берилган изоҳларни батафсил ўйлаб кўриши;

Ф намойиш этилган кўриниш материалнинг таркибига аниқ ва мос келиши;

Г болаларни кўргазмани қўлланма ёки кўргазмани материалда керакли маълумотларни топишга жалб қилиш.

Юқоридаги усулларнинг харақтерли хусусияти шундаки, ўқув материални ўзлаштириш бу жараёнда қўлланиладиган ўқув қўлланмалари ва техник воситалар (АКТ) билан ҳамбарчас боғлиқдир.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкин, мактабгача таълим ташкилотлари тарбияланувчиларига экологик тарбия беришда таълимнинг визуал технологияларидан фойдаланиш болаларга табиий оламга когнитив қизиқишини, фаол фаолиятини, табиатни онгли равишда англаши, экологик онг, экологик билимларни, табиатга маданий муносабатни шакллантиришда ва ахборот коммуникация воситаларининг дастурий ва техникавий воситалари, аудио, видео, матн, графика ва анимация эффектлари асосида болаларга етказиб бериш яхши натижа беради.

Адабиётлар:

1. ЎЗР Мактабгача таълим вазирлигининг «Ўзбекистон Республикасининг илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган давлат талаблари».- Тошкент. 2018 йил 18 июн 1-мўсонли буйруғи

2. Мактабгача таълим вазирлигининг "Илк қадам" Давлат ўқув дастури. Тошкент. 2018 йил 7 июл. 4-сонли Ҳайъат Қарори.

3. Кондратиев Н.Н. Мактабгача ёшдаги болаларнинг экологик таълими: муаммо ва уни ечишга баъзи ёндашувлар. - Санкт-Петербург: Мосаик-Синтез, 2012. 176 б.

4. Каменева Л.А., Кондратиев Н.Н., Маневтсова Л.М., Терентев Э.Ф. Табиий дунё ва бола: Методология мактабгача ёшдаги болаларнинг экологик таълими / Л.М. Маневтсова, П.Г. Самору-

кова таҳрири остида. - Санкт-Петербург: Болалик матбуоти, 2013. 319 п.

5. Николаева Н.Н. Ўйиннинг жойи мактабгача ёшдаги болаларнинг экологик таълими. // Мутахассислар учун қўлланма мактабгача таълим. - М.: Янги мактаб, 2012. 189 б.